

Tüketimin Toplumsal Temelleri: Thorstein Veblen'in Birey Eylemi Analizi

Social Foundations of Consumption: Thorstein Veblen's Analysis of Individual Action

Neval KARANFİL¹

ÖZ

Çalışmanın konusunu, Thorstein Veblen'in teorisinde, tüketimin toplumsal temelleri ve insan davranışı ile ilgili açıklamalarından hareketle birey eylemini belirleyen unsurlar ve eylemin katmanlarına yönelik gerçekleştirilen kategorik analiz oluşturmaktadır. Veblen'in iktisadi eylemin, özde de tüketiminin toplumsal temellerine ilişkin tartışmalarını kapsayan çalışmanın çıkış noktası, Veblen'in teorisinde çerçevesinde bir tüketim eylemi analizinin hangi bileşenler üzerinden yapılabileceği ve bu teoride tüketimin eylemsel olarak nasıl somutlaştığı sorusudur. Bu soru çerçevesinde araştırma, birey eyleminin özde de tüketim eyleminin hangi ekseninde şekillendiği ve hangi unsurlardan etkilendiğinin ele alınmasını amaçlayan kuramsal bir çalışmadır. Çalışmanın özgün değerini, Veblen'in söz konusu çalışmalarında yer alan, insan davranışını ve iktisadi eylemi dayandırdığı içgüdüler ile kurumlara yönelik açıklamalarını, mevcut literatürde sunulandan farklı bir perspektifle ele alarak; birey eyleminin temel belirleyicilerini ve katmanlarını ilişkisel bağlamda kategorize etmesi oluşturmaktadır. Böylece, Veblen'in teorisinde çerçevesinde tüketime odaklanan literatüre birey eyleminin nasıl şekillendiği, birbiri ile kesişen ve eylemin ortaya çıkmasını sağlayan unsurların neler olduğu ve bunların toplumsal bağlamda nasıl somutlaştığına dair bir değerlendirme ile katkı sunacağı düşünülmektedir. Çalışmada belirlenen analiz bileşenleri çerçevesinde, Veblen'in teorisinde iktisadi sistemin başlıca aktörü olarak kabul edilen bireyin, üretim ve tüketimle ilişkili iktisadi eyleminin biyolojik ve toplumsal belirleyicilerden etkilendiğine; biyolojik, toplumsal ve bireysel olmak üzere üç temel katman ekseninde şekillendiğine yönelik kategorik bir değerlendirme gerçekleştirilmiştir. Bu katmanların ilki, içgüdüler temelinde birey eyleminin kapasite ve çerçevesini içeren biyolojik katman; ikincisi, toplumsal ve kültürel normlara uyum ve toplumun diğer üyeleri ile etkileşim yoluyla yönelimini belirleyen toplumsal katmandır. Son olarak bireysel katman ise; diğer iki katmanın oluşturduğu çerçevede ortaya çıkan koşulların çıkarlar, amaçlar, alışkanlık ve eğilimler ekseninde değerlendirilerek eyleme dönüştürüldüğü katmandır. Çalışmada belirlenen bu noktalar; Veblen'in sosyolojik analizinde, sınıflı toplumsal yapıların inşa süreçleri, bu süreçte ortaya çıkan sınıfların 'gösterişçi tüketim' gibi tüketim alışkanlıkları ve 'gösterişçi aylaklık' gibi üretimle ilişkilenme biçimleri, görgü kuralları gibi davranış normları ile ilgili çıkarımları üzerinden ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Thorstein Veblen, iktisadi eylem, sınıf analizi, gösterişçi aylaklık, gösterişçi tüketim

ABSTRACT

The subject of the study is the categorization of the elements that determine individual action and the layers of action based on Thorstein Veblen's explanations about the social foundations of consumption and human behaviour in his theory. The starting point of the study, which covers Veblen's discussions on the social foundations of economic action and consumption in particular, is the question of which components can be used to analyse an act of consumption within the framework of Veblen's theory and how it is embodied in action. Within the framework of this question, the research is a theoretical study that aims to examine the axis on which the individual's action, in particular the act of consumption, is shaped and influenced. The unique value of the study lies in its categorization of the main determinants and layers of individual action in a relational context by taking Veblen's explanations of the instincts and institutions on which he bases

¹ Corresponding Author: Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, nevalkaranfil@nevsehir.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9220-0397

human behaviour and economic action in a more comprehensive perspective than the existing literature. Thus, it is thought to contribute to the literature focusing on consumption within the framework of Veblen's theory with an evaluation of how individual action is shaped, what are the elements that intersect with each other and enable the emergence of action, and how they are embodied in the social context. Within the framework of the analysed analysis components determined in the study, it can be said that the economic action of the individual, who is accepted as the main actor of the economic system in Veblen's theory, related to production and consumption, is shaped on the axis of three basic layers: biological, social and individual, which are shaped by biological and social determinants. The first of these layers is the biological layer, which includes the capacity and framework of individual action on the basis of instincts, and the second is the social layer, which determines orientation through adaptation to social and cultural norms and interaction with other members of society. Finally, the individual layer is the layer in which the conditions that arise within the framework formed by the other two layers are evaluated and transformed into action on the axis of interests, goals, habits and tendencies. These points are analysed in Veblen's analysis on the construction processes of class social structures, the consumption habits of the classes emerging in this process, such as conspicuous consumption, and the ways of relating to production, such as conspicuous leisure and behavioural norms such as etiquette.

Keywords: Thorstein Veblen, economic action, class analysis, conspicuous leisure, conspicuous consumption

GİRİŞ

Genel tabirle, bireyin ihtiyaçlarından hareketle ürün ve hizmet satın alması olarak tanımlanan tüketim eylemi, özellikle 'tüketim toplumu'ndan itibaren kapsamı ve araçları gittikçe genişleyen bir alana yayılmaktadır. Gündelik pratikler, yaşam biçimleri, toplumsal etkileşim, statü ve kimlik inşası gibi süreçlerin önemli bir parçası haline gelen tüketim, iktisadi olduğu kadar bireysel ve toplumsal alanla da yakından ilişkilidir. İhtiyaçlar, tercihler ve eğilimler vb. bireysel boyutlarının; paylaşılan sembolik anlamlar ve tüketim kalıpları ise toplumsal boyutlarının örnekleridir. Tüketimi ele alan erken dönem çalışmalar, ağırlıklı olarak iktisat teorilerinde yer almaktadır. Ancak tüketimin salt harcamalar eksenli iktisadi boyutuyla değil, toplumsal bağlamında ele alınması gereken bir eylem olduğunu tartışan öncül isimlerden biri, ABD'li iktisatçı Thorstein Bunde Veblen'dir (1857-1929). Veblen, tüketimi toplumsal temelleri bağlamında yeniden yorumlaması nedeniyle tüketim sosyolojisinin en önemli kurucu isimleri arasında yer alır. Veblen'e göre tüketim, ana akım iktisat teorilerinden farklı olarak; yalnızca rasyonellik ve fayda maksimizasyonu, kişisel çıkarlar, hazlar veya zevkler gibi motivasyonların değil; içgüdülerin, kalıtsal özellikler ve deneyimlerin; öykünme, eğilim ve alışkanlıkların; gelenekler, kültür ve toplumsal normlar gibi yapıların etkisi altındadır (Pressman, 1999, s. 88-89; Tilman, 2007, s. 300; Stabile, 2005, s. 56; Sackrey, Schneider& Knoedler, 2008, s. 12). Bu nedenle, Veblen tüketimi, gerçekleştiği toplumsal bağlamın bir ürünü olarak görür. Böylece, tüketiciler de toplumun diğer üyelerinden bağımsız otonom kararlar veren bireyler olmaktan uzaktır (Pressman, 1999, s. 90; Ekelund& Herbert, 2014, s. 481). Veblen'in bu bakış açısı ve bu bakış açısının bir ürünü olarak geliştirdiği kavramlar, günümüzde tüketim eyleminin anlamlandırılmasında önemli bir konuma sahiptir.

Söz konusu önemden dolayı, Veblen'in teorisi temel alınarak gerçekleştirilecek bir tüketim eylemi analizinin hangi bileşenler üzerinden yapılabileceği ve tüketim ile ilgili kavramlarının temel çıkış noktalarında eylemsel olarak nasıl somutlaştığı sorusu çalışmanın ana problemini oluşturmaktadır. Bu soruyu cevaplamak üzere, çalışmanın konusunu, Veblen'in tüketimin toplumsal temelleri ve insan davranışı ile ilgili açıklamalarından hareketle yapılandırılan ve birey eyleminin etkilendiği unsurlar ile ortaya çıkan somut tüketim pratiklerine ilişkin kategorik bir analiz oluşturmaktadır. Bu çerçevede çalışmada, Veblen'in teorisinde eylemin söz konusu toplumsal etkileşimler sonucu nasıl şekillendiğinin, tüketim karar ve eğilimlerinde bu etkileşimlerin etkisinin ve Veblen'in önemli kavramları olan 'gösterişçi tüketim', 'gösterişçi aylaklık' gibi somut eylem pratikleri üzerinden bu etkinin nasıl anlaşılabilirliğinin tartışılması amaçlanmıştır. Söz konusu amaç doğrultusunda, araştırmanın kapsamı, teorisinin tüketime odaklı çalışmaları olarak belirlenmiş; eğitim, sosyalizm, I Dünya Savaşı, vb. diğer çalışmaları, araştırmada öncelenen konuları ele almaması nedeniyle kapsam dışı bırakılmıştır. Belirtilen kapsam ve amaç ile ilişkili tartışmalarının en yoğun odaklandığı çalışmaları; "Kadın Giyiminin İktisadi Teorisi" (1894), "Çalışma İçgüdüğü ve Emeğin Usandırıcılığı" (1898),

“Mülkiyetin Başlangıcı” (1898), “İktisat Neden Evrimsel Bir Bilim Değildir” (1898) “Kadınların Barbar Statüsü” (1899) adlı makaleleri ile *Aylak Sınıfın Teorisi: Kurumlar Üzerine İktisadi Bir Çalışma* (1899) adlı kitabıdır.

Yukarıda adı geçen çalışmalarda yer alan teorik açıklamalar, Veblen'in insan davranışının temelleri, kurumsallaşması ve somutlaştıkları tüketim biçimleri olarak belirlenen temel ana kategoriler altında incelenmiştir. Buna göre, Veblen'in insan davranışının temellerine yönelik açıklamaları ağırlıklı olarak içgüdüler, alışkanlıklar, gelenekler ve kurumlar üzerine odaklanmaktadır. Çalışmada, bu açıklamalar birey eyleminin özelde de iktisadi eylemin belirleyicileri olarak temel alınmıştır. Veblen'in içgüdülere yönelik tartışmaları, birey eyleminin biyolojik belirleyicileri; kurumlar, gelenekler ve alışkanlıklarla ilgili açıklamaları ise sahip oldukları ortak payda çerçevesinde toplumsal belirleyiciler olarak kategorize edilmiştir. Bu kategori, Veblen'in teorisinin ayırıcı özelliği olan tüketimin toplumsal bağlamını en fazla içeren kategori olması bakımından önem arz etmektedir. Biyolojik ve toplumsal belirleyiciler özellikle Veblen'in evrimci yaklaşımıyla, toplumsal belirleyiciler ise tüketimin toplumsal etkilerini tartıştığı zemin ile ilişkilidir. Her iki belirleyici de birey eylemi üzerinde etkilidir ancak çalışmada, söz konusu belirleyiciler ekseninde bireyin eylemini nasıl inşa ettiğiyse ve bu eylemin somutlaştığı tüketim davranışlarının neler olduğuyse ilgili bir anlayış oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu noktadan hareketle öncelikle, Veblen'in belirtilen çalışmalarında yer verdiği birey ile ilgili açıklamalarına odaklanılmıştır. Bu açıklamalar ışığında, Veblen'in bireyin, etkileşime girme ve çevresine uyum sağlama noktasında, biyolojik ve toplumsal koşullar tarafından belirlenen göreceli olarak alıcı ve pasif; çevresinden gelen uyarılara tepki vermesi ve uyum sağlayarak sürekli değişmesi nedeniyle belirli ölçüde de aktif bir konumda olduğu söylenebilir. Bireysel tüketim eylemi ise söz konusu konumların bir sonucu olarak amaçlar ve çıkarlar doğrultusunda gerçekleştirilen, zamanla kurumsallaşma ve toplumu etkileme kapasitesine sahip olan aktif ve bilinçli bir yapıya sahiptir. Buna ek olarak toplumdaki mevcut tüketim normlarını taklit etme ve diğerleriyle rekabete girme gibi motivasyonlardan etkilendiği ölçüde toplumsal koşullardan etkilenen bir niteliğe bürünür. Eylemin bu yapısal özellikleri, biyolojik ve toplumsal koşullardan etkilenmesinin yanı sıra bireysel alanda aktif ve bilinçli olarak şekillendirildiği tartışmasını doğurmuştur. Bu nedenle çalışmada, eylemin belirleyicileri ile eylemin anlamlı bir harekete dönüşmesi arasında bir bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Belirtilen bu çerçevede birey eyleminin temelde üç katman ekseninde şekillendirdiğine yönelik bir çıkarıma varılmıştır. Bu katmanlar, belirleyicilerden etkilenerek harekete dönüştüğünde birbiri ile etkileşim halinde olan biyolojik, toplumsal ve bireysel katman olarak kategorize edilmiştir. Bu katman ve belirleyiciler çerçevesinde hareket eden bireyin tüketim eyleminin nasıl somutlaştığı sorusu ise Veblen'in gösteriş tüketimi, gösterişçi aylaklık gibi tüketim alışkanlıkları kavramları üzerinden açıklanmıştır.

Çalışmanın kapsamı çerçevesinde ilgili literatür ele alındığında, mevcut çalışmaların özellikle iktisat ve tüketim çalışmaları odaklı olduğu söylenebilir. Buna göre, Veblen'in teorik yaklaşımını ele alan literatür de yukarıda yer verilen kuramsal yönelimler çerçevesinde şekillenmektedir. Veblen'in iktisat teorisinin temellerini konu alan çalışmalara; kurumsal iktisadi düşüncenin inşası ve bu çerçevede Veblen'in kurumsal iktisat ekolüyle iktisat ile sosyoloji arasındaki ilişkiyi kuran yaklaşımını tartışan (Yılmaz Genç & Yardımcı, 2016; Yılmaz, 2012) çalışmalar örnek gösterilebilir. Şenalp'in (2023) çalışması, ekolün teorik kökenlerinin yanı sıra, döneminin bilim camiası, ekonomik ve toplumsal koşulları konusunda geniş ve eleştirel bir perspektif sunmaktadır. Ekolün kurum anlayışını Veblen ve Lachmann'ın teorileri üzerinden ele alan Levent (2025), Veblen'in birey eylemine yönelik açıklamalarının içgüdüler, alışkanlıklar ve bilinçli planlar etrafında şekillendiğine vurgu yapar.

Veblen'in teorisi ile ilişkili tüketim çalışmaları, ağırlıklı olarak gösterişçi tüketim, gösterişçi aylaklık ve moda kavramlarını merkeze almaktadır. Toplumsal statü amaçlı gerçekleştirilen gösterişçi tüketimin makro ölçekte israfa yönelik iktisadi etkileri Watkins (2015) tarafından analiz edilmiştir. Gösterişçi

tüketimi tüketim tercihleri bağlamında tartışan Açıkalın ve Erdoğan (2013), yalnızca bireysel ve rasyonel kararlara dayanmadığını vurguladıkları bu tercihlerle ilgili psikolojik ve sosyolojik açıklamalara yer vermiştir. Gösterişçi tüketimin tüketici davranışları ve tüketim alışkanlıkları üzerindeki etkisini ele alan bir diğer çalışma, bu etkinin küreselleşme ve sosyal medya gibi alanlardaki değişmelerle birlikte arttığını iddia etmektedir (Uludağ ve Soyer, 2023). Bahçecioğlu (2022) çalışmasında, uyguladığı içerik analizi sonucunda günümüzde gösterişçi tüketim ve aylaklığın sosyal medya içeriklerinde belirli açılardan gözlemlenebilir olduğunu ifade etmiştir. Gösterişçi tüketim ve aylaklığı tarihsel süreçte ve günümüz koşulları ekseninde detaylı biçimde ele alan Güleç de (2015), gösterişçi tüketimin kapsamının genişlemesinde kitle iletişim araçları kadar moda ve marka tüketiminin de etkili olduğunu ortaya koyan bir başka tartışma ortaya atmıştır.

Veblen'in teorisinde iktisadi eylemi temel argüman olarak ele alan çalışmalar ise ağırlıklı olarak, eylemin ortaya çıkıp şekillenmesinde etkili unsurlar olarak içgüdüler ve alışkanlıklara veya alışkanlıklarla ilişkili olarak kurumlara odaklanmaktadır. Örneğin Veblen ve Simon'ın insan davranışı teorilerini kıyaslayan Brette, Lazaric ve Silva, (2017), Veblen'in teorisinin felsefeye dayanan temellerinin yanı sıra, teoride insan davranışında etkili başlıca unsurlar olarak alışkanlık ve içgüdülerin etkisine odaklanmıştır. Bir başka çalışma, Veblen'in metodolojisini ele alarak, içgüdülerin toplumsal ve tarihsel bağlamda iktisat üzerindeki etkisine odaklanır (Ishida, 2021). Veblen'in teorisinde içgüdüleri, gösterişçi tüketime yönelik tüketici karar ve eylemleri üzerindeki etkilerinin psikolojik analizini yapan bir başka çalışma, eylemi etkileyen diğer unsurlar olarak alışkanlık ve kurumlara yer vermiştir (Almeida, 2015). Ghiurca (2019), eyleme yönelik açıklamalarını içgüdüler ve alışkanlıklar üzerinden analiz ederken, Barnett (2018) iktisadi eylemin başlatıcıları ve yönlendiricileri olarak içgüdüleri ve kurumları, Davanzati (2018) ise içgüdüler, alışkanlık ve gelenekleri temel almıştır. Belirtilen çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda literatürde, Veblen'in tüketim eylemini bileşenleri, aşamaları, somut örnekleri ve bu örneklerin ortaya çıkışını birey eylemi ile ilişkisi üzerinden bir arada tartışan çalışma örneğine rastlanmamıştır. Bu nedenle, çalışmanın özgün bir perspektiften, birey eylemine odaklı ve bütüncül teorik bir tartışma içermesi nedeniyle literatüre bir katkı sunacağı düşünülmektedir.

Yukarıda özetlenen amaç ve kapsam çerçevesinde çalışma, şu şekilde yapılandırılmıştır: *Dönemin Özellikleri ve Teorik Arka Plan* başlığında kısaca, Veblen'in teorisinin şekillenmesinde etkili olan bazı toplumsal koşullara ve kısaca teorisinin bilimsel temellerine yer verilmiştir. Çalışmanın temel argümanlarının yer aldığı *Bulgular: Bireysel İktisadi Eylem* ve alt başlıklarında, Veblen'in çalışmalarında yer alan eylem ve tüketim ile ilgili açıklamalarından hareketle, bireysel iktisadi eylem üzerine yapılan çıkarımlar; araştırmanın bulguları olarak birey eylemi, birey eyleminin belirleyicileri ve birey eyleminin şekillendiği katmanlar şeklinde başlıklandırılmıştır. Bu başlıkların ilkinde, Veblen'in döneminin iktisat teorilerine getirdiği eleştiriler ve iktisadi bireysel eylem açıklamaları özetlenmiştir. Ardından, bu açıklamalar ışığında oluşturulan analiz bileşenleri ile ilgili tartışmaların yer aldığı birey eyleminin katmanlarını ve bireysel iktisadi eyleminin biyolojik ve toplumsal belirleyicilerini içeren başlıkları yer almaktadır. Eylemin katmanlarının ve belirleyicilerinin ele alındığı başlıklar, eylemin hangi aşamalar çerçevesinde şekillendiği ve toplumsal bağlamda nasıl ortaya çıktığına yönelik kategorizasyonu içermektedir. *Birey Eyleminin Biyolojik Belirleyicileri Ekseninde Biyolojik Katman* başlığında, içgüdüler ve bunların eylemin katmanlarıyla olan etkileşimine yönelik çıkarımlara yer verilmiştir. *Birey Eyleminin Toplumsal Belirleyicileri Ekseninde Toplumsal Katman* başlığında ise Veblen'in sınıf analizinde ele aldığı toplumsal statü ekseninde 'gösterişçi tüketim', 'gösterişçi aylaklık' gibi kavramları üzerinden, tüketimin somut eylem biçimleri örneklendirilmiştir. *Birey Eyleminin Bireysel Katmanı* başlığında ise eylemin diğer katmanlar ve belirleyicilerle ilişkili olan bireysel katmanı ile ilgili çıkarımlar yer almaktadır.

1. Dönemin Özellikleri ve Teorik Arka Plan

Veblen; yaşadığı dönemin bilimsel atmosferi ile iktisadi ve toplumsal koşullarına dayalı analizleri paralelinde, döneminin ana akım iktisat teorilerini, tüketimi de kapsayan iktisadi eylemi, bu nedenle de iktisadi sistemi açıklamakta yetersiz kalmakla eleştirir. İktisat teorilerine getirdiği eleştirileri de temel olarak teorik çerçevesini; sosyoloji, psikoloji, sosyal psikoloji, felsefe, antropoloji, biyoloji, tarih ve etnoloji gibi farklı disiplinlerle destekleyerek genişletmiştir (Eby, 1998, s. xi). Veblen, felsefe ve iktisat ve eğitimi almış, iktisat ve sosyoloji alanında çalışmalar yapmıştır (Whitman, 1985, s.824; Duignan, 2013, s.36). Felsefe eğitiminde ilgisi Kant, Comte, Spencer ve Darwin üzerine odaklanmıştır (Innis, 1929, s. 7). Teorik altyapısının şekillenmesinde Jean Leonard de Sismondi, J. Dewey, W. Hcdougall, W. James, Morgan ve Tyler, F. Boas, A. Comte, H. Spencer ve W. I. Thomas gibi isimlerin yanı sıra, en büyük etki Charles Darwin'in teorisine aittir (Sweetland, 1967, s. 41-48). Veblen'in teorisini inşa ettiği dönem olan 1800'lü yılların sonlarında, modern düşüncede Darwin'in evrimci biyolojisi hâkim etkiye sahiptir (Whitman, 1985, s. 825), ancak bu etki daha çok sosyal bilimciler üzerinde görülmüş, iktisat alanında ise sınırlı kalmıştır (Sackrey, Schneider& Knoedler, 2008, s. 88). Veblen; iktisadi bir analiz de dahil olmak üzere her türlü bilimsel araştırmanın Darwin'in teorisi ekseninde, evrimsel büyüme, süreç ve kümülatif nedensellik koşulları çerçevesinde yürütülmesi gerektiği görüşüne sahiptir. Bu nedenle Veblen'in teorisinde Darwin etkisi, ekonomik sistemin dinamiklerini, toplumların evrimini, bireyin iktisadi eylemini anlamada temel hareket noktasını oluşturur (Stabile, 2005, s. 55).

Veblen'in teorik yaklaşımını etkileyen bir diğer unsur da yaşadığı dönemin iktisadi ve toplumsal koşulları ve bu koşulları bir göçmen bakış açısıyla değerlendirmiş olmasıdır. Veblen, Amerikan kapitalizminin Gilded Age/Yıldızlı Çağı olarak adlandırılan 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başında Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan iktisadi ve toplumsal değişimleri yakından gözlemlemiş (Sackrey, Schneider& Knoedler, 2008, s. 84-89), bu değişimleri eleştirel ve alaycı bir dille yorumlamıştır (Soule, 1952, s. 135). Söz konusu dönem, (modern endüstri toplumu) iktisadi ve toplumsal organizasyonda radikal değişimlerin yaşandığı, yeni teknolojilerin sonucunda seri üretimin arttığı ve en önemlisi tüketim kültürünün gelişmeye başladığı bir dönemdir (Smith & Dowson, 2000, s. 5; Bowman, 1949, s. 201). Artan üretim, işçi sınıfının çalışma ve yaşam koşullarını daha da zorlaştıran, çevre kirliliği ve hastalıkları arttıran bir tabloya neden olmuştur. Bu da iş anlaşmazlıkları, eğitim, azınlık ve kadın haklarıyla ilgili gerilimlerin yaşanmasına, kültürel bir değişimin tetiklenmesine yol açmıştır. Kentleşmenin, göçmen ve yoksulların sayısındaki artış neticesinde üst sınıf üyeleri, alt sınıfla arasındaki farkı vurgulamak amacıyla yeni tüketim alışkanlıkları geliştirmeye başlamıştır (Smith & Dowson, 2000, s. 1-5, 195). Büyük evler, hizmetçiler, gösterişli balolar bu yeni tüketim alışkanlıklarının ve sınıfsal ayrımların; tüketim de zenginlik ve prestijin yeni göstergesi haline gelmiştir (Dowd, 2000, s. 71; Cassano, 2016, 225). Bu nedenlerle Veblen, ekonomik sistem eleştirisini üretim ve tüketim süreçlerine odaklamıştır (Innis, 1929, s. 7). Toplumda yaşanan bu kırılmaları, gelir adaletsizliğini, sınıfsal farklılıkların tüketime dayalı hale gelmesini gözlemleyen Veblen, bu toplumsal ve iktisadi dönüşümleri anlamlandırma çabasına girişmiştir.

Norveç'ten ABD'ye göç eden bir aileye mensup olan Veblen, Norveçliler'in bulunduğu bir toplulukta büyümüş olması nedeniyle hem Amerikan toplumunun bir parçası olmuş hem de bu toplumu dışarıdan gözlemleyebilmiştir (Whitman, 1985, s. 824). İçerisinde büyüdüğü alt kültürün bir üyesi olarak, ABD'de dönemin hâkim kültürünün şekillenmesinde etkili olan sınıfsal farklılıkları, üst sınıfların tüketim ve davranış normlarını, üyesi olduğu alt kültürün çalışmaya ve üretmeye yüklediği anlam üzerinden ele almıştır. Bunun sonucunda Veblen; üst sınıfın gerek üretim ve tüketimle ilişkilene biçimleri, yaşam ve davranış alışkanlıkları üzerinden alt sınıf gerekse de sahip oldukları sermaye birikimi üzerinden iktisadi sistem üzerinde hakimiyet kurdukları sonucuna varmıştır. Bu nedenle, döneminin sınıflı yapısına, toplumların evriminde bu yapıyı ortaya çıkaran ve Modern Dönem'e kadar

devamlılığını sağlayan dinamiklere odaklı bir analiz ekseninde iktisadi ve toplumsal içerikli teorik bir çerçeve oluşturmuştur (Sweetland, 1967, s. 49-51; Hobson, 1936, s. 183-184). Evrimsel açıdan toplumsal değişme sürecini, bu sürecin sonunda şekillenen Modern Dönem toplumsal ilişkilerini ele alan Veblen; Modern Dönem'in ilerici ve reformist olmaktan ziyade, üst sınıfların hâkim konumda bulunduğu ve toplumsal statünün yalnızca zenginlik temelli olduğu için 'Barbarizmin Zaferi'ni temsil ettiğini vurgulamıştır (Dowd, 2000, s. 2; Diggins, 1978, s. 61; Noble, 1960, s. 143). Veblen'in modern medeniyetle ilgili analizleri ve dönemin Amerikan toplumuna ve önde gelen kurumlarına getirdiği eleştiriler nedeniyle C. Wright Mills, Veblen'i Amerika'nın yetiştirdiği en önemli toplum eleştirmeni olarak tanımlamıştır (aktaran Patsouras, 2004, s. 282; Kimmel & Stephen, 1998, s. 354; Hobson, 1936, s. 219). Veblen, özetlenen teorik çerçevede şekillenen analizleriyle, tüketimi toplumsal bağlamda yeniden yorumlaması ile iktisat sosyolojisi çerçevesinde tüketim sosyolojisine kurucu katkı sağlamıştır. Buna ek olarak, aynı teorik anlayışın bir ürünü olarak Amerikan kurumsalcı iktisat ekolünün temel kurucu figürlerinden biri olmuştur (Edgell, 2001, s. 109; Soule, 1952, s. 132, 135; Champlin & Knoedler, 2004, s. 223). Veblen'in, dönemin ana akım iktisat teorilerini yetersiz bulduğu konular arasında, evrimci metotlardan faydalanmamak, ekonomiyi basit ve mekanik sebep-sonuç ilişkisine, tüketici tercih ve eylemine dahil olan süreçleri 'rasyonel seçim'lere indirgemek yer alır (Sackrey, Schneider & Knoedler, 2008, s. 93; Whitman, 1985, s. 825).

2. Çalışmanın Bulguları: Bireysel İktisadi Eylem

Döneminin koşullarını gözlemleyerek teorisini şekillendiren Veblen'in iktisat teorisinin ayırıcı özelliklerinden biri olarak öne çıkan, tüketim eylemini toplumsal bağlamında tartışmasıdır. Çalışmada, tüketim eyleminin toplumsal bağlamda nasıl inşa edildiğinin anlaşılması amacıyla hareketle, öncelikle Veblen'in eyleme yönelik açıklamalarına, bu açıklamalar ekseninde de iktisadi eylemin temel özelliklerine yer verilmiştir. Buna göre, Veblen, ekonominin temel materyalinin insan olduğu fikrinden hareketle bireyi açıklamalarının merkezine taşır. Veblen, ekonomik sistemi analiz edebilmek için öncelikle iktisadi eylemi, iktisadi eylemin faili olan bireyi ve bireyin çevresini oluşturan, içerisinde bulunduğu toplumu anlamının gerekli olduğunu vurgular. Tüm bunları analiz edebilmek için klasik iktisat teorilerinin yetersiz kaldığını düşündüğünden Veblen, daha kapsamlı bir sosyal olgu teorisine ihtiyaç olduğunu savunmuştur (Diggins, 1999, s. xiii). Veblen'e göre iktisat teorileri, iktisadi eylemin faili olan bireyi fayda maksimizasyonuna ya da sadece hazlara veya çıkara dayalı hareket eden rasyonel bir özneye indirgemekte ve gündelik iktisadi eylemleri tek başına yeterince açıklayamamaktadır (Pressman, 1999, s. 88-89; Ekelund & Herbert, 2014, s. 481; Whitman, 1985, s. 825). Ana akım iktisat teorisine getirdiği eleştirilerden hareketle Veblen, tüketim de dahil iktisadi eylemin, klasik iktisatçıların ele aldığından çok daha karmaşık olduğu fikrini ortaya atar (Whitman, 1985, s. 825). Bu noktada, Veblen'in birey eylemi ile ilgili açıklamalarının farklı boyutlarıyla ilişkisel bağlamda tartışmaktan ziyade, belirli inşalar özelinde dile getirdiğini eklemek yerinde olacaktır. Örneğin içgüdülerin eylem üzerindeki etkisine Veblen, çalışma ve yağmacılık içgüdüsünü veya farklı çalışmalarda üretimin ve mülkiyetin ortaya çıkışını ele alırken değinir; topluluk üyeleri ile girilen rekabete alet geliştirme, kahramanlık eğilimlerini açıklarken yer verir. Bu nedenle çalışmada, giriş bölümünde belirtilen ilgili çalışmalar bir bütün olarak ele alınmış, bunlardan hareketle Veblen'in birey anlayışı, bireyin iktisadi eylemi üzerinde etkili olan unsurlar ve eylemin nasıl şekillendiği analiz edilmeye çalışılmıştır. Buna göre, Veblen'in teorisinde birey eylemi, biyolojik ve toplumsal olmak üzere iki temel unsurun söz konusu olduğu söylenebilir². Biyolojik unsurlar çalışmada biyolojik belirleyiciler olarak kategorize edilmiş ve eylemin temel çerçevesini ve kapasitesini oluşturan içgüdüler olarak tanımlanmıştır. Söz konusu kategoriazson, Veblen'in ilgili çalışmalarında yer alan

² Veblen'in bu yaklaşımı Heath'ın (2008) aktarımıyla, günümüzde 'ikili miras' ya da 'gen-kültür' olarak adlandırılan teorisinin erken örneği olarak kabul edilmektedir (Richerson & Boyd, 2004; Hodgson, 1998, aktaran Heath, 2008, s. 246). Buna göre, birey eylemi biyolojik ve kültürel olmak üzere temelde iki sisteme göre şekillenir. Biyolojik sistem, birey eyleminin içgüdülere temellendiği sistemdir. Kültürel sistem ise bireyin alışkanlıklarının dayandığı, eylemlerinin toplum tarafından şekillendirildiği sistemdir (Weed 1981, aktaran Heath, 2008, s. 247).

uyum, yağmacılık ve çalışma gibi içgüdüleri tartıştığı bölümlerden hareketle oluşturulmuştur. Birey eylemini etkileyen ikinci unsur ise toplumsal koşullardır. Bunlar çalışmada eylemin toplumsal belirleyicileri olarak kategorize edilmiş ve bireyin çevresini teşkil eden toplumun çeşitli çevresel, dönemsel ve yapısal koşulları olarak tanımlanmıştır. Biyolojik ve toplumsal belirleyiciler arasında geçişlilik ve karşılıklı etkileşimin söz konusu olduğu sonucuna varıldığından, her ikisi de birey eylemi üzerindeki, kesin çizgilerle ayrılmayan ve bütünsel etkisi sebebiyle ilişkisel olarak ele alınmıştır.

Belirleyiciler ekseninde eylemin nasıl şekillendiğini anlamak için Veblen'in içgüdüler, kurumlar, alışkanlık ve geleneklerle ilgili açıklamalarında yer alan eylem biçimleri göz önünde bulundurulmuştur. Belirleyiciler bireye özgü olmayan, ya içgüdüler gibi insan doğasının ortak özellikleri ya da toplumsal koşullar gibi birey dışındaki ortamı ifade etmektedir. Oysa birey, eylemini yalnızca bunlardan etkilenerek şekillendirmeyip bireysel değerlendirme yaparak amaçlı hareket etme özelliğine sahiptir. Bu değerlendirme sonucu, bireysel eylemin doğrusal ya da düzlemsel olarak hangi aşama veya katmanlar ekseninde şekillendiğine yönelik bir çıkarımda bulunulmuştur. Bunun neticesinde de biyolojik ve toplumsal belirleyicilerin eylemin şekillenmesi ve örüntüye dönüşmesi olarak çalışmada birey eylemi üç temel katman ekseninde kategorize edilmiştir: (1) biyolojik, (2) bireysel, (3) makro ve mikro etkileşimlerden oluşan toplumsal katmanlar.

2.1. Birey Eyleminin Biyolojik Belirleyicileri Ekseninde Biyolojik Katman

Birey eyleminin ilk katmanı olan biyolojik katman, birey eyleminin içgüdüler çerçevesinde yönlendirilmesi ve sınırlandırılmasını sağlayarak, insan topluluklarında ortak özelliklerin ortaya çıkması, topluluk üyelerinin bazı davranışlarda benzeşmesinin dayandığı zemini teşkil eder. Çalışmada, Veblen'in içgüdüsel olarak yapılan eylemlerle ve içgüdülerin insan davranışında teşkil ettiği ortak paydadan türeyen çeşitli eylem biçimlerine yönelik tartışmaları, biyolojik katman kategorisinin temelini oluşturmaktadır. Bunlara, rekabet içgüdüüne dayalı olarak topluluğun diğer üyelerinden üstün olmaya yönelik gerçekleştirilen eylem biçimleri örnek gösterilebilir. Ancak rekabetten türeyen davranışlar topluluğun koşullarına ve bireyin araçlarına bağlı olarak çeşitlenebileceğinden, bireyin ilgili nihai eyleminin şekillenmesinde diğer katmanların da etkisi söz konusudur. Tüketim eylemi odaklı ele alındığında bu katman, günümüzde de toplumun diğer üyelerinden farklı olmak için yapılan tüketimin rekabet duygusuyla veya moda ve tüketim normlarına uymanın uyum sağlama içgüdüleriyle ilişkili olarak yorumlanabilir.

Birey eyleminin biyolojik katmanının şekillenmesinde en fazla etkilendiği unsur, çalışmada biyolojik belirleyiciler olarak kategorize edilen içgüdülerin oluşturduğu temeldir. Bunlar, genetik bireysel özelliklerin, diğer insanlarla ortaklık barındıran içgüdülerin de dahil olduğu biyolojik kalıtıma dayanır, bireyin iradesi dışında aktarılır ve kalıcıdır. Veblen; bu içgüdüler arasında en fazla hayatta kalma, çevreye uyum, çalışma ve yağmacılığa yer verir. Doğadaki diğer canlılar gibi insan da hayatta kalma içgüdüleriyle paralel olarak çevreye uyum yeteneği geliştirmiştir (Stabile, 2005, s. 56). Ancak Veblen bu uyumu yalnızca 'survival of the fittest/en iyi uyum sağlayan hayatta kalır' anlayışı ile sınırlamamıştır. Ona göre birey, üyesi olduğu toplumun makro yapılarına uyum sağlar, kurumlar, kültür ve toplumsal normlar gibi yapısal bütünlerini içselleştirerek bunlara uygun eylemde bulunur. Bu nedenle, Veblen'in bireyi, çevresindeki uyarıcılara tepki verme, alışkanlık ve eğilim geliştirebilme ve değişen koşullara sürekli yeniden uyum sağlayabilme noktasında aktif bir eyleyendir (Tilman, 1993, aktaran Sackrey, Schneider & Knoedler, 2008, s. 88; Runes, 1955, s. 1189; Veblen, 2017a, s. 27). Üstelik seçimlere dayalı bu yeniden uyum çabası, çevresinde yaşanan değişiklikleri algılayıp, bunlarla birlikte değişebildiği için yaşamı boyunca devam eder (Houmanidis, 2003, s. 222, 226). Hayatta kalma ve uyum içgüdüleri Veblen'in analizinin temel varsayımları arasında yer alarak, daha sonra ele alınacak olan toplumsal belirleyicilerin etkisini olanaklı kılan unsurlar olarak öne çıkar. Buna göre hayatta kalma ve uyum çabası, bireyin toplumsal koşullara uyumunun ve çevresi ile girdiği etkileşimin temel içgüdüsel motivasyonunu oluşturduğu için birey eyleminin biyolojik katmanı ile yakından ilişkilidir.

Birey eyleminin bir diğer biyolojik belirleyicisi çalışma içgüdüsüdür. Birey bu içgüdü ekseninde emek ve verimliliği amaçlayan iktisadi nitelikli eylem ve alışkanlıklar bütünü geliştirir. Bunun başlıca nedenleri arasında insan topluluklarının bir arada yaşaması ve çevrelerini gerek bireysel gerekse toplumsal çıkarları ve amaçları doğrultusunda şekillendirmek zorunda olmalarıdır. Bu zorunluluk, insan topluluklarını maddi araçlar geliştirmeye ve bu araçlarla önce eşyayı dönüştürmeye sonra da üretime ve verimliliğe yöneltmiştir. Bu yönelim, çeşitli düşünsel ve davranışsal örüntüler oluşturarak çalışma içgüdüsü ekseninde şekillenen ortak bir kanının ortaya çıkmasını sağlar. Verimli emek ve topluluğa katkı, üyelerin bireysel motivasyonları olduğu kadar aynı zamanda kıyasa dayalı rekabette öne çıkmanın ve toplumsal onayın da bir aracıdır. 'Diğerlerinden' gelen onaya karşı hassas olan bireylerin temel motivasyonu, işçilik ve üretme ile ilgili görevlerde başarılı olmak haline gelmiştir. Buna ek olarak, başarılı olan davranış, toplulukta paylaşıp aktarıldığından, çalışma içgüdüsü toplumsal seçilime dayalı bir gerekliliktir ve başarı amacıyla emeğe dayalı eylemlerin kümülatif sonucu ise endüstriyel ilerlemedir (Veblen, 2017a, s. 28- 36). Veblen'in analizinde çalışma içgüdüsü, amaçlı birey eylemini işaret etmesi ve çalışma ekseninde geliştirilen eylem biçimlerinin öncelikle kurumsallaşarak yaygınlaşması ve uyum nedeniyle ödüllendirilen bir içgüdü olarak toplumsal seçilimle aktarılması nedeniyle eylemin bireysel katmanıyla ilişkilidir. Yine çalışma içgüdüsü, birey eyleminin toplumsal seçilimle aktarılması nedeniyle toplumsal belirleyicilerle, topluluğun diğer üyeleriyle rekabet aracı olmasıyla da mikro etkileşime dayanan toplumsal katmanla ilişkili önemli bir konumdadır. Ancak bunlardan daha da önemlisi, çalışma içgüdüsünün iktisadi eylemi işaret etmesidir. Buna göre çalışma içgüdüsü, alet ve teknik geliştirme, endüstriyel ilerleme gibi gelişmelerin itici gücü olarak, üretime dayalı iktisadi eylemin ortaya çıkmasında etkilidir. Bu nedenle bu içgüdü, salt bir belirleyici olmaktan ziyade, toplumsal belirleyici unsurlarla ve birey eyleminin tüm katmanlarıyla ilişkili bir konumdadır.

2.2. Birey Eyleminin Toplumsal Belirleyicileri Ekseninde Toplumsal Katman

Birey eyleminin ikinci katmanı, toplumsal belirleyicilere uyumun ve bunlarla kurulan etkileşimin oluşturduğu toplumsal katmandır. Bu katmanın, biyolojik ve bireysel katmanları seçim süreçlerine tabi tuttuğu ve bunlara yön verdiği söylenebilir. Birey eyleminin toplumsal belirleyicileri ekseninde şekillenen bu katman, toplumsal yapılara uyum ve kurulan mikro ölçekli bireysel etkileşimlerden oluşan iki alt başlıkta kategorize edilmiştir. Çalışmada, Veblen'in teorisinde makro toplumsal yapıların birey eylemi üzerindeki belirleyici etkisi, bireyin toplumsal normları ve kültürel kodları içselleştirerek geleneklere ve toplumun normatif yapısına uygun alışkanlık geliştirmesi ile ilgili açıklamaları toplumsal katmanın temelleri olarak belirlenmiştir. Buna, aylak sınıf analizinde yer alan, bireyin üyesi olduğu sınıfın tüketim alışkanlıklarını, davranış normlarını ve üretim süreçleriyle ilişkilenme biçimlerini de içeren yaşam şekillerini benimsemesi ve bunlara uygun konumlanması örnek gösterilebilir. Toplumsal katmanın mikro ölçekli bireysel etkileşime dayanan boyutu ise Veblen tarafından, topluluğun diğer üyelerini etkileyerek statü hiyerarşisinde konumlanmak amacıyla sergilenen tüketim alışkanlıkları ve üretimle ilişkilenme biçimlerini içerir (Veblen, 2017c, s. 57). Aylak sınıfın üyeleri arasındaki rekabet ve alt sınıfın aylak sınıf üyelerine öykünmesi, bunlara dayalı olarak sergilenen 'gösterişçi tüketim' ve 'gösterişçi aylaklık' bireyin bu katmanda gerçekleşen, etkileşime dayalı eylemlerine örnektir. Düşük gelir gruplarının gösteriş tüketimi amacıyla sahte marka kullanımı eğilimleri bu öykünme davranışının günümüz tezahürü olarak ele alınabilir.

Eylemin toplumsal katmanının belirleyicileri olarak kategorize edilen unsurlara, birey eyleminin toplumsal belirleyicilerine, üyesi olunan topluluğun çevresel, dönemsel ve yapısal gibi çeşitli özellikleri dahil edilmiştir. Veblen'in teorisinde çevresel koşulların toplumlar üzerindeki etkisi; toplumların doğa ile etkileşimlerinden doğan avcı-toplayıcı iş bölümü, av aletleri geliştirme gibi toplumsal organizasyon ve ilerlemeyi zorunlu kılması açısından ele alınmıştır. Dönemsel koşullar, toplumların evrimi ve bu evrim çerçevesinde yeniden inşa edilen tüm toplumsal ve kültürel yapıları

içerir. Yapısal özelliklere ise toplumsal yapı, kültür, toplumsal normlar ve kurumlar gibi makro ölçekli bütünler örnek gösterilebilir. Bireyin toplumsal çevresini oluşturan bu yapılar, bireyin bu koşulları içselleştirmesi ve bunlara uygun davranış alışkanlıkları geliştirmesi noktasında etkilidir.

Toplumsal belirleyicilerle ilgili yapılan kategorizasyon, özellikle Veblen'in sınıf analizine temellendirilmiştir. Bu tartışmaların önemli bir kısmı Veblen'in, üyesi olduğu toplumun Modern Dönemdeki iktisadi ve sınıfsal yapısını ele aldığı *Aylak Sınıfın Teorisi: Kurumlar Üzerine İktisadi Bir Çalışma* (1899) adlı kitabında bulunmaktadır. Sınıf analizinin ana unsurları arasında toplumsal sınıfların üyelerinin iktisadi eylemlerini içeren üretim ve tüketim süreçleriyle ilişkilene biçimleri, tüketim alışkanlıkları ve davranış örüntüleri yer almaktadır. Aylak sınıf için üretim eylemine yaklaşım, üretim içeren faaliyetlerden muaf olmak ve bunun yerine gösterişçi aylaklık içeren eylemlere yönelmek, tüketim bağlamında ise gösterişçi tüketim üzerinden yeni tüketim kalıpları benimsemektir. Alt sınıfın iktisadi eylemi, emek gerektiren üretimle ilgili işlerde çalışmak ve tüketim eğilimleri ise aylak sınıfa öykünme üzerine kuruludur. Rekabette öne geçmek adına sergilenen gösterişçi tüketim ve gösterişçi aylaklık, görgü kuralları, giyim ve yaşam tercihleri gibi gündelik pratiklerinde somutlaşan sembolik tüketimlere dönüşmektedir. Aylak sınıfın kurumsallaşmış normlara yönelik söz konusu uyumunun ve mikro etkileşimler ekseninde eylemde bulunduğu göstergesi olarak ele alınabilir. Bu nedenle bu bileşenler, sınıfların üyelerinin iktisadi eylemlerinin toplumsal belirleyiciler ekseninde şekillenmesinin birer izdüşümü olarak kabul edilebilir.

Veblen'in sınıf analizinde tüketim eylemini etkileyen toplumsal belirleyicilere verilebilecek öne çıkan örnekler, sınıflı toplumsal yapı ve bu yapının dayandığı statü hiyerarşidir. Sınıflı toplumun ortaya çıkışını Veblen, insan topluluklarının Barışçı Dönem'den Barbar Dönem'e geçişe tarihlendirir. Av ve savaş için silahların geliştirilmesiyle savaşta galibiyet ve bu yolla da ganimet elde etme olanağı sonucu insan topluluklarında Barışçıl Dönem sona ermiş, savaşmanın ve saldırganlığın topluluğun genel eylemi haline geldiği Barbar Dönem başlamıştır (Veblen, 2005, s. 23-30; Veblen, 2017c, s. 58-60). Barbar Dönem'de Veblen'in aylak sınıf olarak tanımladığı üst sınıf ile alt sınıf arasındaki üretimle ve tüketimle ilişkilene biçimleri ile davranış kodlarının temelleri atılmıştır. Veblen'in kurumsallaşan eylem açıklamasının temellerinden birini teşkil ettiği düşünülen bu değişim, kahramanlık içeren av ve savaş gibi işlerin onurlu görülerek yüksek statüsü, emek ve sabır gerektiren, üretime yönelik işlerin ise küçük düşürücü olarak kabul edilmesiyle başlar. Böylece iş ve meşguliyetler, sahip oldukları somut anlam ve işlev üzerinden değil, toplulukta sahip oldukları sembolik anlam üzerinden değerlendirilmiş ve statü üzerinden şekillenen bir toplumsal hiyerarşinin parçaları haline gelmiştir. Kahramanlık barındıran işleri yapan ve yağmadan elde edilen ganimet olarak biriktirdikleri özel mülklerle toplumsal statüleri yükselen üyeler, zamanla sabır ve emek isteyen işlerden muaf olmayı, yalnızca belirli işlerle meşgul olmayı tercih etmişlerdir (Veblen, 2017d, s. 50-52; Veblen, 2005, s. 28, 34-35). Veblen'in endüstriyel işlerin ilk örnekleri olarak tanımladığı işler ise değersizleşerek topluluğun kahramanlık ve saldırganlık sergileyemeyen veya 'fiziksel yeterliliği olmayan yaşlı, dayanıksız' diğer üyelerine ve kadınlara bırakılmıştır (Shawn, 1974, s. 41; Veblen, 2017c, s. 58; Veblen, 2005, s. 19-23). Bu gelişmenin, belirli grupların tercihlerinin kurumsallaşan yapıları ortaya çıkarmasının bir örneği olduğu söylenebilir. Bu inşa sonucu, iş bölümü ve toplumsal organizasyona dayalı geleneksel yapılar dönüşmüş, iş ve meşguliyetlere yüklenen yeni anlamlarla yeniden kategorize edilmiştir. Günümüz toplumlarında meslekler üzerine inşa edilen anlam kodlarının da bu sürecin ikincil bir sonucu olduğu söylenebilir. Veblen'e göre, bu kategorizasyona dayalı olarak geliştirilen alışkanlıklar, kurumsallaşarak bazı 'kast ve tabular' inşa etmiş ve sınıfsal ayrımları ortaya çıkarmıştır (Veblen, 2017a, s. 40). Böylece, sabır ve emek isteyen ve değersiz kabul edilen işleri üstlenen üretici alt sınıf ile kahramanlık barındıran işlerle meşgul olan ve üretici sınıfın ürettiklerine el koyarak zenginleşen ya da aylaklığa dayalı bir yaşam süren aylak sınıf olmak üzere iki farklı sınıf ortaya çıkmıştır (Sackrey, Schneider & Knoedler, 2008, s. 89; Coser, 1980, s. 315). Veblen'in toplumsal sınıfların ortaya çıkışıyla ilgili bu

tarihsel analizi, Modern Dönem sınıflarının üyelerince benimsenen tüketim alışkanlıklarına yönelik kavramlarının temelini oluşturmaktadır.

Veblen'in 'aylak sınıf' kavramı, küçültücü ve bayağı işlerden kendini muaf tutan ve yalnızca onurlu sayılan ve saygınlık barındıran işlerle uğraşan, vaktini üretken olmayan biçimde geçiren üst sınıfı işaret etmektedir (Veblen, 1973, aktaran Sackrey, Schneider & Knoedler, 2008, s. 89). 'Gösterişçi aylaklık' kavramını ise, çalışmadan veya üretken bir iş yapmadan yaşanabilecek ölçüde zenginliğe sahip olunduğunun bir kanıtı olarak ele alan Veblen, bu kanıtla kazanılmak istenenin başkalarının saygısı olduğunu ifade eder (Veblen, 1931, s. 38). Bu kavramsallaştırmanın dayandığı aylaklığı Veblen, iktisadi bir eylem olarak ele alır. Aylaklık, bir maddeyi başka bir forma sokarak kendisinin veya başkalarının yararına sunulan üretken bir eylemin dışında kalan, diğer insanların yaşamına doğrudan katkıda bulunmayan tüm eylemleri kapsar. Yüksek statülü kabul edilen işlerle meşgul olan yeni aylak sınıf üyelerinin üretim süreçleriyle aralarındaki bağ kopmuş, yöneldikleri iş ve meşguliyetler topluluğa somut anlamda katkı sağlamayacak, maddi çıktıları olmayan nitelikte tasarlanmıştır. Üyelerinin mülkiyet ile ilişkileri ise büyük sermaye biriktirmeye ve bunu olabildiğince sergilemeye dönüşmüştür. Biriktirilen sermayenin kaynağı, çalışıp üretmekten çok Barbar Dönem'den itibaren yağma ve gaspla elde edilen ve kuşaklar boyunca aktarılan mülkiyet birikimine dayanır (Mills, 2008, s. 72-73; Veblen, 2017d, s. 51).

İktisadi bir eylem olarak aylaklık, üretimle ilişkinin kesilmesi olsa da bireysel eylemin toplumsal katmanında, aylaklığın kurumsallaşması, aylak sınıfın bu kurumsal davranışlara uyum sağlaması ve rekabet motivasyonu ile 'diğerlerine' mülkiyet birikimini ispatlaması amacını taşır. Bu sınıfın Barbar Dönem'den itibaren benimsediği ve sergilediği bir takım tüketim alışkanlıkları, yaşam biçimleri ve davranış eğilimlerini içeren iktisadi eylem örüntüleri mevcuttur. Sınıfsal ayrımların toplumsal bağlamda yapılaşabilmesi için bireysel boyutta uygulanan bu farklılıklar, sınıfların yapısal niteliklerinin inşa edilmesi ve kurumsallaşarak tüm üyelerin uyacağı normlara dönüşmesi açısından önemlidir.

Aylak sınıfın sergilediği gösterişçi aylaklık, Modern Dönem'de sahip olunan servetin bir göstergesi olarak bir performans alanına dönüşmüştür. Veblen, bu performansı olanaklı kılacak bazı bilim dallarını ve bilgi birikimi çabalarını bunlara örnek gösterir. Ölü diller, ev müziği, kıyafet ve ev modası ile ilgili her türlü bilgi kadar sporlar, oyunlar, ev hayvanları gibi çeşitli araçlar geliştirilmiştir. Aylaklık performansının diğer önemli araçları nezaket, görgü ve terbiye kurallarıdır. Bu kurallar, topluluğun diğer üyeleriyle paylaşılan sembolik anlamlar taşır ve bu semboller aracılığıyla diğer üyelere yorumlanması beklenen mesajlar iletir. Bunlar servet birikiminin bir göstergesi olarak sergilendiği gibi, aynı zamanda zamanın verimsiz kullanıldığının toplum tarafından kabul görmüş ve onaylanmış birer simgesidir. Nezaket içeren davranışlar da aylak sınıfın sınıf içi rekabetlerini ve alt sınıf üyelerinden farklılaşmasını sağlayan araçlar olarak, 'kutsal' bir niteliğe bürünmüştür. Bu yönde gerçekleştirilen davranışlara temel bir fayda atfedilmiş, zamanla normatif bir yapının bileşenleri olarak nezaket kuralları saygınlık kaynağı olarak gösterişçi aylaklığın, nasıl davranılması gerektiğini bilmenin kanıtı, incelik ve terbiyenin göstergesi olarak yaygınlaşmış ve bir moda haline dönüşmüştür (Veblen, 2005, s. 46; Shawn, 1974, s. 41). Bu aktarım sürecindeki kuşaklar arası devamlılık ne kadar eskiye dayanırsa o kadar kıymetlidir ve bireyin toplumdaki statüsünün daha da yüksek olmasını sağlar (Veblen, 2017e, s. 18- 20). Veblen'in bu açıklamaları, günümüzde ev modası ve dekorasyon için harcanan zamanın tüketicinin zevkini yansıttığı fikriyle, nezaket kurallarının toplumsal bir norm haline gelmesi ve kültürel sermaye ile birlikte kuşaklarca aktarılan ekonomik sermayenin kıymetli olması ile ilişkilidir.

Sahip olunan mülk ve ekonomik birikimin Modern Dönemde ve günümüzde de toplumsal statünün bir göstergesi haline gelmesini ise Veblen, yine Barbar Döneme tarihlendirir. Buna göre, kahramanlık barındıran av ve savaş gibi işler önceleri topluluğun çıkarları için kıymetli görüldüğünden, bu işlerden elde edilen ganimetten oluşan özel mülk de toplulukta kahramanlık göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Ancak zamanla özel mülkiyetin kahramanlıkla arasındaki anlam bağı kopmuş ve özel mülkiyet ve birikim tek başına anlamlı hale gelmiştir (Veblen, 2017d, s. 50-52; Veblen, 2005, s. 28, 34-35). Böylece, mülk tarihsel süreçte ekonomik ve sembolik olmak üzere ikili bir değere sahip olmuştur (Sackrey, Schneider & Knoedler, 2008, s. 89). Modern Dönem'de zenginliğin ve önemin göstergesi olarak pahalı yiyecekler, lüks ürünler, pahalı hediyeler, gösterişli ziyafetler gibi tüketim alışkanlıkları üzerinden oldukça çeşitlenmiştir (Veblen, 2005, s. 28, 57-62; Pressman, 1999, s. 89; Houze, 2010, s. 385).

Veblen'in tüketimin toplumsal katmanında öne çıkan kavramlarından biri olan gösteriş tüketimi doğrudan, statü ve rekabet motivasyonu ile servet ve mülk birikiminin sergilenmesi ile ilgilidir ve Veblen tarafından "malların uzmanlaşmış tüketimi" şeklinde tanımlanır (Veblen, 2005, s. 57). Bu uzmanlaşmış tüketim, aylak sınıfın sahip olduğu mülkiyet birikiminin ve maddi gücünün bir göstergesi olarak saygınlığını sürdürmek amacıyla değerli ürünleri tüketmesidir (Veblen, 2005, s. 61-62). Üretmek değil, tüketmek üzerine kurgulanmış bu iktisadi eylem biçimi, aylak sınıf üyelerinin kendilerini tanımlamak için sergiledikleri eylemlerin somut birer ifadesi olarak kabul edilmiştir (Fossum & Roth, 1988, s. 206). Bu açıklama, ihtiyaç dışı veya lüks tüketim ürünlerinin, lüks mekanların ve yüksek ücretli hizmetlerin toplumsal statü ile ilişkilendirilmesi ile ilgili olarak kabul edilebilir.

Aylak sınıf tarafından statü hiyerarşisinde konumlanmak amacıyla sergilenen gösterişçi aylaklığın, görgü kuralları ve gösterişçi tüketimi içeren tüm alışkanlık ve davranış örüntülerinin sınıf içi ve sınıflar arası etkileşim olmak üzere ortak bir işlevi vardır. Bu da mikro ölçekli toplumsal etkileşimlerde rekabet, onay alma çabası, öykünme ve üstünlük kurma gibi bireysel ve toplumsal katmanlarda şekillenen eğilimlerdir (Noble, 1960, s. 143; Veblen, 1931, s.38; Cassano, 2016, s. 225-226). Aylak sınıf üyeleri arasında gösterişçi tüketim ile sürdürülen bir rekabet mevcut olduğundan, 'diğerleri'ni etkilemek adına, aylak sınıfın tüketim ve davranış normlarına uyum sağlama ve 'diğerlerinden' onay alma eğilimi söz konusudur. Sınıflar arası etkileşim açısından ise amaç, gösterişçi tüketim aracılığıyla 'diğerleri'nden farklılaşarak onları satın alabildikleriyle etkilemektir. Bu noktada gösterişçi tüketim, herkesin kolaylıkla ulaşamadığı veya ihtiyaç dışı pahalı ürünleri tüketmek ve biriktirmekle somutlaşan bir farklılaşma aracı halini alır (Veblen, 2005, s. 61-62; Pressman, 1999, s. 89).

2.3. Birey Eyleminin Bireysel Katmanı

Birey eyleminin üçüncü katmanı ise, içgüdüler tarafından ana çerçevesi belirlenmiş ve toplumsal belirleyiciler tarafından şekillendirilmiş olan bireysel katmandır. Bu katmanın temelleri olarak, Veblen'in birey eylemine yönelik yaptığı doğrudan çıkarımları alınmıştır. Veblen'e göre birey eylemi, bireyin çıkarları rehberliğinde alışkanlıkları, içgüdüleri, içerisinde yaşadığı topluluğun gelenekleri, normları ve kültürel yapısı gibi bireysel ve toplumsal pek çok etken tarafından yönlendirilir (Veblen, 2017b, s. 88). Bu nedenle, bireysel katman biyolojik ve toplumsal katmanın iç içe geçtiği, biyolojik ve toplumsal belirleyicilerin ortak paydasını oluşturan katmandır. Veblen'e göre bireyin eylemsel farkındalığının temelinde söz konusu amaçlarını ayırt edebilme ve amaçlarına yönelik eylemde bulunabilme ayırıcı özellikleri bulunur. Bu nedenle bu eğilim, tüketim eyleminin çeşitli unsurlardan etkilenmekle birlikte amaçlı bir eylem olmasıyla doğrudan ilişkidir. Bireyin amaçlı eylemi iktisadi çerçevede yoğunlaşarak iktisadi sistemin temellerini oluşturur. Veblen, "her durumda yegâne eyleyen" olarak tanımladığı bireyin amaçlarının arkasında, iktisadi, estetik, insani gibi çeşitli çıkarları bulunduğunu belirtir (Veblen, 2017b, s. 88). Buradan hareketle, tüketimin bir eyleme dönüşmesinde diğer katmanlardan etkilense de nihai kararda bireysel amaç ve çıkarların büyük öneme sahip olduğu söylenebilir.

Bireysel katmanın bir diğer ayırıcı özelliği, yapı-fail ilişkisi ekseninde ele alınabilir. Buna göre Veblen'in bireyinin, yapısal koşullardan etkilendiği gibi özellikle eylem örüntülerinin kurumsallaşması noktasında etki alanına sahip olduğu söylenebilir. Veblen'e göre bireyin çıkarları ve eylemleri gerek

iktisadi yaşamı ve gerekse de insan topluluklarının kültürel gelişimini şekillendiren başlıca unsurlardır. Etkileri o kadar büyüktür ki iktisadi kurumlar kadar, iktisadi eylemlerle ilişkili olmayan yapısal özelliklerin ve kültürel yapının şekillenmesinde de hâkim konumdadır. Bu nedenle Veblen, tüm kurumları iktisadi çıkarın doğrudan ve tutarlı dışavurumu olarak kabul eder (Veblen, 2017b, s. 88).

Veblen'in teorisinde kurum kavramı anahtar bir öneme sahiptir; Veblen bireyin kurumsallaşan eylemler üzerindeki etkilerini de eylemlerini şekillendirirken toplumsal bağlamda kalmalarını da bu kavram üzerinden açıklar. Buna göre, amaca yönelik eylemde bulunan birey, çeşitli alışkanlık ve eğilimler geliştirir (Veblen, 2017a, s. 27). Doğuştan gelen ve kalıcı olan içgüdülerden farklı olarak alışkanlıklar ve eğilimler, çevresel koşulların etkisiyle şekillenerek biyolojik içgüdülere yön verir (Hodgson, 2007, s. 117 -118). Bu alışkanlıklar ve eğilimler, bireyin eylemde bulunmasını, hüküm vermesini kolaylaştırırken aynı zamanda kendisini güvende hissetmesini sağlar (Veblen, 2017a, s. 34). Bireyin uyum sağladığı bu alışkanlıkları toplumların geçirdiği evrimsel süreçte ele alan Veblen'in, bu süreç hakkındaki analizi birey eyleminin tabi olduğu toplumsal seçilimin ve kurumların ortaya çıkışının da bir açıklamasıdır. Buna göre, topluluğun koşullarına en uygun davranan bireyler daha uyumlu ve başarılı kabul edildiğinden, bunların eylem ve alışkanlıkları da topluluğun normatif alışkanlıklarının şekillenmesinde etkili olur. Bunlara uygun yaşayan bireylerin soyları devamlılık kazanırken, diğerleri seçim yoluyla elendiğinden mevcut normlar daha da güçlenir ve uzun vadeye yayılarak aktarılır. Bu çeşit bir aktarım, mevcut norm ve alışkanlıkların sorgulanmasını en aza indirirken aynı zamanda uyum potansiyelini artırır (Veblen, 2017a, s. 34). Alışkanlığa dönüşen eylemler, düşünce zincirlerini, bunlar da bireylerin algılarını ve görüş açılarını şekillendirir. Bu da aynı toplumun üyeleri arasında benzerlik göstereceğinden standartlaşmış bilgilerin şekillendirdiği net bir zemin ortaya çıkarır. Bu zeminde topluluğun üyelerinin birbirini taklit etmesiyle de yaygınlaşan bu alışkanlıklar, zamanla o toplulukta davranış normlarını da içeren kurumlara dönüşür (Veblen, 2017a, s. 34). Veblen 'kurum'u, standartlaşan alışkanlıklar ve yerleşik eylem biçimlerinin yer aldığı adetler kümesi olarak tanımlar. Toplumların evrimsel sürecinde ve uzun süren uygulamalarla gelişen kurumlar, toplumun devam eden aşamalarında üyelerine davranış ve düşünme yolları sunduğu gibi bireyin, kurumların sunduğu yöntemleri benimsemesiyle değişen koşullara uyumunu mümkün kılar (Lerner, 1948, s. 23; Mitchell, 1963 aktaran Sweetland, 1967, s. 2). Bu da bireylerin eylemin bireysel katmanında uyum ve davranış geliştirme eğilimlerinin neden toplumda mevcut yapı ve örüntüler yönünde eğilim gösterdiğinin açıklaması olarak kabul edilebilir. Tüketim tercihleri açısından ele alındığında bu açıklamalar; tüketicilerin yeni bir tüketim örüntüsünü takip etmek, radikal tüketim eğilimleri inşa etmek veya mevcut tüketim normlarının tamamen dışında kalmak yerine kendilerine sunulan seçeneklere yönelmelerinin bir nedeni olarak gösterilebilir.

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Veblen'in tüketimle ilgili açıklamalarını temel alan çalışmada, birey eylemi özelinde tüketim eyleminin toplumsal bağlamda nasıl şekillendiği ele alınmıştır. Veblen'in birey eylemine yönelik teorik açıklamalarından hareketle, bireyin tüketim davranışının hangi unsurlardan etkilendiği ve bu etkilenim sonucu nasıl şekillendiğine yönelik çıkarımlar yapılmıştır. Bunların başında, Veblen'in bireyinin çevresinden aldığı uyarıcılara tepki vermesi, çevresindeki makro bütünlere uyum sağlaması, toplumsal ve kültürel normları içselleştirmesi noktasında görece pasif bir konumda olduğudur. Ancak buna ek olarak, kurumsallaşan davranışlara katkısında yapı üzerindeki belirli etkisi, toplumun diğer üyeleriyle girdiği etkileşimler ve daha da önemlisi amaç, eğilim ve çıkarları doğrultusunda eylemini inşa etmesi noktasında 'eyleyen' bir fail konumundadır. Çalışmada, birey eyleminin pasif ve alıcı konumda olduğu uyum sağlayan ve etkilenen konumundan hareketle, birey eylemi üzerindeki etkileyici unsurlar ele alınmıştır. Buna göre Veblen'in teorisinde birey eyleminin temel iki unsurun etkisi altında olduğu sonucuna varılmış ve biyolojik ve toplumsal belirleyiciler olarak kategorize edilen bu unsurların birey eylemi üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Buna göre, biyolojik belirleyiciler, Veblen'in

içgüdüler aracılığıyla açıkladığı eylem temelleridir. Toplumsal belirleyiciler ise teoride kurumlar, alışkanlık ve gelenekler üzerinden açıklanan dışsal faktörleri içermektedir. Ancak Veblen'in yukarıda değinilen birey ile ilgili açıklamaları çalışmada, eylemin yalnızca pasif biçimde etraftan alınan uyarıcılara tepki vermek şeklinde ortaya çıkmadığı iddiasının ortaya atılmasını sağlamıştır. Bu nedenle, bireyin eylemini amaçlı ve çıkarları doğrultusunda şekillendirmesi noktasında bunun hangi ekseninde gerçekleştiğinin açıklanması amacıyla, birey eyleminin belirleyicilerinin eylem olarak nasıl ortaya çıktığı ele alınmıştır. Bunun sonucunda ise Veblen'in eylem açıklamalarında birey eyleminin biyolojik, toplumsal ve bireysel olmak üzere katmanlı bir yapıya sahip olduğu savunulmuştur. Buna göre birey, biyolojik belirleyicilerin de içerisinde bulunduğu unsurlar çerçevesinde içgüdüler tarafından biyolojik katmanda harekete geçirilse de gerek makro toplumsal yapıların normları gerekse de toplumun diğer üyeleriyle kurduğu mikro etkileşimlerin etkisiyle eylemini yapılandırmaktadır. Bu yapılandırmada en önemli olduğu iddia edilebilecek olan bireysel katman ise bireyin tüm bu yapılanma sürecinde amaçları, çıkar ve alışkanlıkları ekseninde son kararını verdiği ve eylemini nihai sonuca vardığı aşamadır. Bu nedenle, bireysel katmanın, Veblen'in analizinde toplumsal belirleyiciler kadar önemli olan ancak birey eylemini 'eyleyen birey' konumuna taşıyan katman olduğu iddia edilebilir. Birbiri ile etkileşim halinde olan katmanlar, bireyin tüketim eylemini, paylaşılan sembolik anlamlar çerçevesinde toplumsal temelde şekillendirmektedir.

Sonuç olarak, çalışmada gerçekleştirilen kategorizasyon çerçevesinde, Veblen'in teorisinde birey eylemi özelde de tüketim eyleminin, bireyin biyolojik kapasite ve ihtiyaçlarından türese de tüketim tercihlerinde üyesi olduğu toplumun tüketim normlarından ve tüketime yüklenen sembolik anlamlardan da oldukça etkilendiği söylenebilir. Tüketim eyleminin nihai aşamasına ulaşması katmanlı bir yapının ürünü olarak son tahlilde tüketicinin bireysel değerlendirmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle, Veblen'in analizinde tüketimin, toplumsal belirleyicilerin etkili olduğu, toplumun diğer üyeleriyle etkileşimin bir aracı ve sonucu olan ve bireysel değerlendirmelerle şekillenen eylemler bütünü olduğu söylenebilir. Çalışmada ele alınan kuramsal kategorizasyon bileşenlerinin güncel ve somut tüketim eylemlerini anlamlandırma amacıyla tartışılması ile Veblen'in iktisat kuramının bütüncül bir biçimde ele alınarak tüketimin tüm iktisadi boyutlarıyla makro çerçevede ele alınması daha sonraki çalışmalar için öneriler olarak sunulabilir.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması: Bir başka kişi veya kurumla herhangi bir çıkar çatışması söz konusu değildir.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı onam formu, makale süreç dosyasına eklenmiştir.

Finansal Destek Beyanı: Finansal destek bulunmamaktadır.

Teşekkür: Teşekkür edilecek kişi veya kurum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA:

Abbott, L. D. (1946). *Masterworks of economics: Digests of 10 great classics*. Doubleday & Company, Inc.

Açıklın, S., & Erdoğan, L. (2004). Veblen'ci gösteriş amaçlı tüketim. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 4(7), 1-18.

Almeida, F. (2015). The psychology of early institutional economics: The instinctive approach of Thorstein Veblen's conspicuous consumer theory. *Economia* 16(2), 226-234, <https://doi.org/10.1016/j.econ.2015.05.002>.

Bahçecioğlu, E. H. (2022). Gösterişçi tüketim bağlamında aylak sınıfın dönüşen formunun sosyal medyadaki temsili: Instagram'da ev kadınlarının sunum pratikleri. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (29), 305-339.

Barnett, V. Thorstein Veblen, the evolution of the predatory instinct, and the origins of agriculture. *Evolut Inst Econ* 15, 49–71 (2018). <https://doi.org/10.1007/s40844-017-0082-5>

Baysal Kar, B. (2020). The moral problems of capitalism in Thorstein Veblen's thought. *İş Ahlakı Dergisi* 13(1), 125-134. DOI:10.12711/tjbe.2020.13.1.0150

Bowman, S. R. (1996). *The modern corporation and American political thought: Law, power, and ideology*. Pennsylvania State University Press.

Cassano, G. (2016). Critical pragmatism's status wage and the standpoint of the stranger. İçinde D. Krier & M. P. Worrell (Ed.), *Capitalism's future: Alienation, emancipation and critique* (s. 217-240). Brill.

Champlin, P. & Knoedler, J. T. (2004). Wages in the public interest: Insights from Thorstein Veblen and J. M. Clark. İçinde P. Champlin & J. T. Knoedler (Ed.), *The institutionalist Tradition in labor economics* (s. 75- 88). M. E. Sharpe.

Coser, L. (1980). *The pleasures of sociology*, NAL Books.

Davanzati, G. F. Structural change driven by institutions: Thorstein Veblen revisited. *Structural Change and Economic Dynamics* 45(June), 105-110.

Diggins, J. B. (1978). *The bard of savagery: Thorstein Veblen and modern social theory*. Harvester Press.

Diggins, J. B. (1999). *Thorstein Veblen: Theorist of the leisure class*. Princeton University Press.

- Dowd, D. (2000). *Capitalism and Its Economics: A Critical History*. Pluto Press.
- Eby, C. V. (1998). *Dreiser and Veblen: Saboteurs of the status quo*. University of Missouri.
- Edgell, S. (2001). *Veblen in perspective: His life and thought*. M.E. Sharpe.
- Ekelund, R. B. Jr. & Herbert, R. F. (2014). *A history of economic theory & method*. Waveland Press, Inc.
- Fossum, R. H. & Roth, J. K. (1988). Part three: Dreams of success. İçinde R. H. Fossum & R. H. Roth (Ed.), *American ground: Vistas, visions, & revisions* (s. 215- 423). Paragon House Publishers.
- Ghiurca, C. (2019). Thorstein Veblen and the rise of the behavioral economics. *Revista Economica* 1(71), 45-50.
- Güleç, C. (2015). Thorstein Veblen ve gösterişçi tüketim kavramı. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1(38), 62-82.
- Heath, J. (2008). Thorstein veblen and American social criticism. İçinde C. Misak, (Ed.), *The Oxford handbook of American philosophy*. Oxford University Press.
- Hobson, J. A. (1936). *Veblen*. Chapman and Hall.
- Hodgson, G. M. (2007). Instinct and habit before reason: Comparing the views of John Dewey, Friedrich Hayek and Thorstein Veblen. İçinde E. Krecke; C. Krecke & R. G. Koppl (Ed.), *Cognition and economics* (s. 109- 145). Emerald Group Publishing Limited.
- Houmanidis, L. (2003). About the methodological and psychological criteria of Thorstein Veblen and Friedrich von Hayek: Objectivity an subjectivity. İçinde Backhaus, J. G.; Heijman, W.; Nentjes, A. & von Ophem, J. (Ed.), *Economic policy in an orderly framework: Liber amicorum for Gerrit Meijer*. (s. 222- 231). LIT.
- Houze, R. (2010). Consumption: Introduction. İçinde Lees- Maffei, G. & R. Houze (Ed.), *The design history reader*. (385- 387). Berg Publishers.
- Innis, H. A. (1929). A bibliographfy of Thorstein Veblen. *The Southwestern Political and Social Science Quarterly* (X)1, 1-13.
- Kimmel, M. S. & Stephen, C. (1998). *Social and political theory: Classical readings*. Allyn and Bacon.
- Lerner, M. (1948). Editor's introduction. İçinde M. Lerner (Ed.), *The portable Veblen*. (1-49). The Viking Press.
- Levent, A. (2025). Lachmann and Veblen: Institutions versus Neoclassicism. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 112-127. <https://doi.org/10.26650/JEPR1545178>
- Mills, C. W. (2008). *The politics of truth: Selected writings of C. Wright Mills*. Oxford University Press.
- Noble, D. (1960). Dreiser and Veblen and the literature of cultural change. İçinde J. J. Kwiatt, & M. C. Turpie (Ed.), *Studies in American culture: Dominant ideas and images* (s. 139- 153). University of Minnesota Press.
- Brette, O; Lazaric, N & Vieira da Silva, V. (2017) Habit, decision-making, and rationality: comparing Thorstein Veblen and Early Herbert Simon. *Journal of Economic* 3(51), 567-587, DOI: 10.1080/00213624.2017.1353866

- Patsouras, L. (2004). *Thorstein Veblen and the American way of life*. Black Rose Books.
- Pressman, S. (1999). *Fifty major economists*. Routledge.
- Runes, D. D. (1955). (Ed.). Thorstein Veblen. İçinde *Treasury of philosophy* (C. 3). (s. 1189-1196). Grolier.
- Sackrey, C., Schneider, G. & Knoedler, J. (5. b.) (2008). *Introduction to Political Economy*. Pluto Press.
- Shawn, M. (1974). *The trouble with brunch: Work, class and the pursuit of leisure*. Coach House Books.
- Soule, G. H. (1952). *Ideas of the Great Economics*. The New American Library.
- Stabile, D. (2005). *Forerunners of modern financial economics: A random walk in the history of economic thought*. Edward Elgar Publishing Ltd.
- Sweetland, D. P. (1967). *Thorstein Veblen: His life, influences, ideas, and impact* [Yüksek lisans tezi, Kansas State University].
- Smith, S. H. & Dawson, M. (2000). *The American 1890's: A cultural reader*. Duke UP.
- Şenalp, M. G. (2023). Orijinal, Radikal ve Yönetimsel: Thorstein Veblen ve Amerikan Kurumsalcılığının Toplumsal Sınıf Kökenleri. *Fiscaeconomia* 7(1), 86-114.
<https://doi.org/10.25295/fsecon.1119880>
- Tilman, R. (2007). *Thorstein Veblen and the enrichment of evolutionary naturalism*. University of Missouri Press.
- Uludağ, D., & Soyer, M. (2023). Gösterişe yönelik tüketim kavramının incelenmesi. *Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi* 2(1), 159-172.
- Veblen, T. (1931). *The Theory of the leisure class: An economic study of insitutions*. Random House.
- Veblen, T. (1945). Conspicuous leisure İçinde M. C. Wesley (Ed.), *What Veblen taught: Selected writings of Thorstein Veblen* (s. 228- 261). The Viking Press.
- Veblen, T. (2005). *Aylak Sınıfın Teorisi* (Z. Gültekin& C. Atay Çev.). Babil.
- Veblen, T. (2017a). Çalışma içgüdüsü ve emeğin usandırıcılığı (H. Bilir, İ. Şerener& K. Kızılaltın Çev.). İçinde E. Kızılaltın (Der.), *Seçilmiş makaleler* (s. 25- 40). Heretik.
- Veblen, T. (2017b). İktisat neden evrimsel bir bilim değildir (H. Bilir, İ. Şerener& K. Kızılaltın Çev.). İçinde E. Kızılaltın (Der.), *Seçilmiş makaleler* (s. 71- 92). Heretik.
- Veblen, T. (2017c). Kadınların barbar statüsü (H. Bilir, İ. Şerener& K. Kızılaltın Çev.). İçinde E. Kızılaltın (Der.), *Seçilmiş makaleler* (s. 57- 68). Heretik.
- Veblen, T. (2017d). Mülkiyetin başlangıcı (H. Bilir, İ. Şerener& K. Kızılaltın Çev.). İçinde E. Kızılaltın (Der.), *Seçilmiş makaleler* (s. 41- 55). Heretik.
- Veblen, T. (2017e). Kadın giyiminin iktisadi teorisi (H. Bilir, İ. Şerener& K. Kızılaltın Çev.). İçinde E. Kızılaltın (Der.), *Seçilmiş makaleler* (s. 41- 55). Heretik.

- Watkins, J. P. (2015). Economic Waste and social provisioning: Veblen and Keynes on the wealth effect. *Journal of Economic Issues* 49(2), 441- 448.
<https://doi.org/10.1080/00213624.2015.1042772>
- Wesley, M. C. (1945). *What Veblen taught: Selected writings of Thorstein Veblen*. The Viking Press.
- Whitman, A. (1985). (Ed.). Thorstein Veblen. İçinde C. V. Eby (Ed.), *American reformers: An H. W. Wilson Biographical Dictionary* (s. 824-827). The H.W Wilson Company.
- Wild, B. Imitation in fashion: Further reflections on the work of Thorstein Veblen and Georg Simmel. *Fashion. Style & Popular Culture* 3(3) , 281-294. DOI: https://doi.org/10.1386/fspc.3.3.281_1
- Yılmaz Genç, S & Yardımcı, M. E. (2016). neoklasik iktisadi düşünceye eleştirel bir bakış: Thorstein Bunde Veblen. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 106-114.
- Yılmaz, F. (2012). İktisat, Kurumsal İktisat ve İktisat Sosyolojisi. *Istanbul Journal of Sociological Studies* (45), 1-17.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

In this study, Thorstein Veblen's analyses on the social foundations of consumption, which are in the context of the sociology of consumption, are discussed. In addition, the aim of the study is to discuss the main components of Veblen's analysis of consumption and concrete examples of these components based on their social foundations. Veblen's theoretical framework, which he shaped on the axis of his criticisms of economic theories and which led him to be recognized as the founder of the sociology of consumption, is discussed. Accordingly, Veblen's theory is influenced by the social and economic structure of his time, Darwin's theory and his multidisciplinary background.

Research Questions:

The main question of the study is how Veblen analyzes consumption, what are the concrete components of this analysis and how he explains individual action in this context.

Literature Review

The literature on Veblen is mainly categorized under three main titles. One of them includes the studies within the scope of the economics, including Veblen's studies on economic theory, and the other title includes studies on his sociological analysis. The focus of the studies addressing his sociological analysis is on the concepts of consumption, conspicuous consumption and conspicuous leisure. Another title in the literature on the subject is the studies on Veblen's works on other subjects such as war and education. Studies that take economic action as their main argument in Veblen's theory focus primarily on instincts and habits, or institutions related to habits, as factors that influence the emergence and formation of action. Considering the mentioned studies, there is no example in the literature of a study that discusses Veblen's consumption action in terms of its components, stages, concrete examples, and the emergence of these examples in relation to individual action. Therefore, it is believed that this study will contribute to the literature by offering a unique perspective and a comprehensive theoretical discussion focused on individual action.

Methodology:

In this study, Veblen's critical approach to economic theories, his analysis of the sociology of consumption built on the axis of these criticisms, the points where Veblen differed from the mainstream economic theories of his period and the new theoretical approach he developed are discussed. The research designed within this

framework is a theoretical study that deals with Veblen's analysis of the sociology of consumption. The scope of the study consists of Veblen's works focused on sociological analysis. In this context, a theoretical analysis was carried out on the determinants and layers of individual action on the axis of Veblen's explanations on individual action.

Findings

As the findings of the study, it is discussed that in Veblen's analysis of economic action, there are two main determinants of individual action, biological and social, and that individual action is shaped in three layers on the axis of these two determinants. The layers of individual action consist of biological, social and individual layers. There is transitivity between the determinants of individual action and both of them have an intertwined effect on the individual's action. In addition, the layers of individual action are transformed into action in interrelated stages and are not independent of each other. These layers and determinants are discussed in Veblen's class analysis within the concrete conceptual framework of conspicuous leisure, conspicuous consumption and etiquette.

Conclusions

Summarizing the results of the study, it can be said that the factors that influenced Veblen's theoretical perspective were the economic, social and theoretical atmosphere of his time. These include the social and economic environment in the 19th century USA, Darwin's theory of evolution and Veblen's multidisciplinary perspective. Veblen, as an American immigrant, observed the society he lived in and realized the domination of the upper class on economic and social conditions. Veblen then analyzed the leisure class and conceptualized the impact of this class through conspicuous consumption, leisure and manners. It can be said that Veblen's analyses addressed the biological and social determinants on which the act of consumption is based, and that individual action is shaped by different interactions, including biological, individual and social.